

OPERA – ACHTER DE SCHERMEN VAN DE EMOTIE

Francis Maes

Piet De Volder

OPERA

Achter de schermen
van de emotie

D/2011/45/352 – isbn 978 90 209 9851 1 – NUR 662

Vormgeving cover en binnenwerk: Lodewijk Joye

© Francis Maes, Piet De Volder en Uitgeverij Lannoo nv Tielt, 2011.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediodivisie van Uitgeverij Lannoo nv

Alle rechten voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag verveelvoudigd worden en of
openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie,
microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij LannooCampus

Erasme Ruelensvest 179 bus 101

3001 Leuven

België

www.lannoocampus.com

Met steun van de
Vlaamse overheid

09	Woord vooraf
13	Opera... of wat had u gedacht?
23	I DRAMATURGIE
25	Inleiding – Piet De Volder
27	Dramaturgie en artistiek beleid: het voorbeeld van De Nederlandse Opera – Klaus Bertisch
38	Waar een opera echt over gaat: dramaturgie, een persoonlijk relaas – Ian Burton
59	De witte raaf van de muziekdramaturgie: Der Ring des Nibelungen als case – Piet De Volder
87	Wagner in tweevoud: hoe dramaturgie kan leiden tot verschillende theatrale visies – Klaus Bertisch
93	Jevgeni – Piet De Volder
97	II OPERAKRITIEK
99	Wat verstaan we onder operakritiek? – Francis Maes
111	Mozart voor en na de verlichting: Idomeneo en Die Zauberflöte volgens Ivo van Hove en William Kentridge – Francis Maes
133	Verdi als politiek theater: Peter Konwitschny regisseert Aida en Don Carlos – Francis Maes
159	Hoe de oude Klingsor wordt verschalkt: Wagner door Romeo Castellucci en Ivo van Hove – Francis Maes
177	Wat maakt Russische opera anders? – Francis Maes
201	De precisie van visioenen: muziektheater van Claude Vivier in Amsterdam – Piet De Volder
211	Misleidende sprookjes: Over Das Mädchen mit dem Schwefelhölzern en Schneewittchen – Piet De Volder
224	Lucia – Guy Joosten

227 **III OPERAPRAKTIJK IN DE GESCHIEDENIS**

229 In kleur en op ware grootte: de operadecors van
Albert Dubosq – Bruno Forment

251 De mechaniek van de magie (of andersom): een gesprek met
Sigrid T’Hooft over HIP – Bruno Forment, Sigrid T’Hooft

258 Tamerlano – Klaus Bertisch

261 **IV VISIE EN BELEID**

263 Kwaliteit in product en onderneming: over de link tussen het
artistieke profiel en de interne werking van de Muntchouwburg
– Francis Maes, Peter de Caluwe

271 Twee kunstvormen onder één dak: De Nederlandse Opera
in Het Muziektheater Amsterdam – Francis Maes, Truze Lodder,
Katia Segers

281 Een pleidooi voor opera als samenwerkingsmodel – Guy Coolen

291 Noten

299 Over de auteurs

WOORD VOORAF

Een blik van buitenaf is soms nodig
om te beseffen wat je in huis hebt.

De definitieve stimulans om werk te maken van dit boek en vage ideeën een concrete vorm te geven, kwam er door contact met Amerikaanse collega's – academische in dit geval, maar het hadden evengoed operaprofessionals kunnen zijn – die merkbaar jaloers reageerden op onze verhalen over wat wij allemaal in onze contreien te zien krijgen. De hele *Iphigénie* – in Aulis en Tauris inclusief – van Gluck in één avond in regie van Pierre Audi, *The Magic Flute* van William Kentridge... en dat gewoon om de hoek? Voor dergelijke hoogstandjes moeten zij het vliegtuig nemen. Op dat moment dringt het tot je door dat we leven met een torenhoog voorrecht. Vanuit een mondiale blik blijkt hoe verwend we zijn in ons cultureel aanbod. Nederland en Vlaanderen zijn misschien een vlek op de kaart, maar je vindt er maar liefst drie operahuizen van internationale rang. De producties die hier gemaakt worden gaan de wereld rond. En de beste producties wereldwijd komen hier vroeg of laat op de planken.

En toch doen we niet liever dan beknibbelen op het resultaat. In opera is dat ook niet moeilijk. Er is altijd een stem met minder présence, altijd een acteerprestatie die wat houterig oogt, altijd een zanger met een mindere dag.

Gelukkig roept de blik van buitenaf ons op tijd tot de orde. Dat we kunnen beknibbelen op details is een uiting van luxe. Wat er in onze operahuizen te zien valt, is zo avontuurlijk, relevant en trendsettend, dat we het ons gerust kunnen permitteren om over details pietluttig te doen.

Een tweede vaststelling: niets is voor altijd verworven. Zoals elke complexe en dure kunstvorm is opera onderhevig aan wisselende politieke constellaties. Traditie en excellentie zijn geen garanties voor overleven. In een democratische samenleving wordt het bestaan en het voortbestaan van een kunstvorm en

de instituten die ertoe dienen, bepaald door een maatschappelijke consensus. Om die reden zijn we verplicht voortdurend rekenschap af te leggen over de invulling van onze culturele omgeving en het bestaan van een kunstvorm met argumenten te onderbouwen. Vandaar de stimulans om in boekvorm uit te leggen wat ons in opera fascineert en waarom we menen dat opera een volwaardige speler is en moet zijn in ons cultureel milieu.

In dit boek ligt de klemtoon op het denken in en over opera. Het uitgangspunt is dat opera deel uitmaakt van een intellectuele cultuur. Voor vele operaliefhebbers is dit niet de eerste reden waarom de kunstvorm hen boeit. Opera is voor velen een kunst van de emotie. Op die stelling valt niets af te dingen. Alleen is opera ook meer dan dat. Om die reden bekijken we opera eens vanuit de andere kant van de emotie, meer bepaald vanuit de ratio die de emotie stuurt en zin geeft.

Dit boek is tot stand gekomen dankzij de stimulans en de hulp van velen. In de eerste plaats bedanken we Hilde Vanmechelen, Peter Saerens, Evelyne Schrevens en Lisette Aerts van LannooCampus voor de kans, de ondersteuning en het advies. Bij de operahuizen mochten we rekenen op assistentie van vele medewerkers, zoals Petra Sep, Reinder Pols, Frederic Delmotte, Katrien Dobbelaere, Katelijne Oeyen, Anne-Mie Lobbstaël en Annemie Augustijns. Dank ook aan Jan Vandenhouwe, Lodewijk Joye, Wim van Bree en Marjolein Craens voor de hulp bij de samenstelling van het beeldmateriaal. Aan de Universiteit Gent leverden Pauline Driesen en Olmo Cornelis onmisbare ondersteuning. Ook het continue advies over beleidskwesties van Katia Segers (VUB) was essentieel. Willem Bruls droeg bij tot de ideeën over visie en beleid. Ronny Lauwers was via zijn werk aan de Operastudio Vlaanderen een onrechtstreekse stimulans. Geert Van der Speeten heeft het initiatief mee ondersteund. Slaviste Nel Grillaert gaf elementair advies bij het hoofdstuk over Russische opera. De gewezen studenten aan de Universiteit Gent Jana Declerck en Naomi Hoornaert hebben ideeën die in dit boek aan bod komen in hun masterproeven geëxploreerd en voorbereid. Naomi Hoornaert is zelfs een belangrijke aanwezigheid in het hoofdstuk over *Aida*. Tot slot bedanken we alle auteurs, die in hun drukke professionele bezigheden het toch belangrijk vonden om tijd te maken voor hun bijdragen. We zijn

bijzonder verheugd dat we deze mix van academici en professionelen in een boek hebben kunnen verenigen.

Wye Jamison Allanbrook (Berkeley), die aan bod komt bij het begin van het hoofdstuk over operakritiek, heeft tijdens de voorbereidingen van dit boek haar strijd tegen kanker verloren. De aangehaalde anekdote kan doorgaan voor een kort maar precies *In memoriam*.

De operaproducties die in dit boek zijn besproken kwamen tot stand in het spoor van de krachtdadige vernieuwingspolitiek van Gerard Mortier in de Koninklijke Muntchouwburg in de jaren 1980. Het belang van zijn werk is al elders uitvoerig besproken en komt in dit boek niet expliciet aan bod. Nochtans blijft de focus op wat nadien gebeurde, de productiviteit en de cultuur die hij mee heeft gestimuleerd, de voornaamste hulde die we hem kunnen en moeten brengen. Het is zelfs aan te bevelen om dit boek te lezen als een parallel met Mortiers eigen *Dramaturgie d'une passion* uit 2009, uitgegeven bij Christian Bourgois in Parijs. In het spoor van zijn werk rest er ons nog een ander woord van dank, dat al te lang op zich liet wachten, maar dat we nu eindelijk formeel kunnen maken. Tijdens het Mortiertijdvak organiseerde Marcel Goossens opmerkelijke operaseminaries voor Jeugd en Muziek. Het initiatief bleek later de kiem te zijn voor de jongerenwerkingen van De Munt en de Vlaamse Opera. Belangrijker nog was het feit dat de operaseminaries jonge geïnteresseerden bij elkaar brachten die later in het vak zijn gegaan en belangrijke functies gingen bekleden. Ze zijn ook in dit boek aanwezig. Grote muziekinstellingen werden of worden geleid door mensen die toen ademloos luisterden naar Gerard Mortier, toen hij zijn vest binnenstebuiten keerde om te illustreren hoe Achim Freyer omging met kostuums en hun onderliggende betekenis in *Le Nozze di Figaro*. Marcel Goossens was verantwoordelijk voor dit juiste evenement op het juiste moment. We kunnen alleen maar hopen dat wij met dit boek opnieuw de juiste toon kunnen vinden om studenten en jonge cultuurliefhebbers te helpen om hun eigen omgang met cultuur te definiëren en te vinden.

